

Visuel

Dans l'ensemble c'est vert avec un toit blanc, allongé, avec des vitres. C'est pas le premier venu qui pourrait faire ça, des vitres. La plate-forme c'est sans couleur, c'est moitié gris moitié marron si l'on veut. C'est surtout plein de courbes, des tas d'S pour ainsi dire. Mais à midi comme ça, heure d'affluence, c'est un drôle d'enchevêtrement. Pour bien faire faudrait étirer hors du magma un rectangle d'ocre pâle, y planter au bout un ovale pâle ocre et là-dessus coller dans les ocres foncés un galurin que cernerait une tresse de terre de Sienne brûlée et entremêlée par-dessus le marché. Puis on t'y foutrait une tache caca d'oie pour représenter la rage, un triangle rouge pour exprimer la colère et une pissée de vert pour rendre la bile rentrée et la trouille foireuse.

Luma feministak, itzul-ariketak

Itzulgarritasunaz hausnartu izan da maiz, hausnar hori ohikoa bilakatu da literaturaren eta hitzaren eremuan ez ezik, baita hitzez haraindiko kodeez jardutean ere. Genero baliabideen itzulgarritasunaz, ordea, gutxitan hitz egin da, gure artean behinik behin. Oso gutxitan izan da hizpide genero gramatikalen itzulgarritasuna, edota jendarteko genero rolen itzulgarritasuna. Gogoeta horien eskasiak kontzientziarik ezara eraman ditu itzultzaileen begiradak, eta beste hizkuntza baliabide anitz ahalik eta egokien bihurtzera emanak diren itzultzailek trebeinei bada, generoaren baliabideek ihes egiten diete. Horren adibide dugu azken aldian euskarara bihurtu den literatura lanik sonatuenetarikoa, **Raymond Queneau**ren *Estilo-ariketak*, **Xabier Olarrak** maisutasunez itzultitakoa. Itzulpen lan bikain horretan, hitzarekin eta hizkuntzarekin jolas egiten da, eta literaturari buruzko gogoeta sakonak ere haizaratzen dira lerro arterik gehienetan. Harrigarri egin zait arreta handiz eginiko itzulpen lan horretan genero baliabideei eskainitako arreta eskasa, genero baliabideei dagokionez zentzuak hersteo harturiko joera. Are harrigarriagoa egin zait itzulpen joera hori, Queneauk berak frantsesez sorturiko estilo-ariketa horietariko hainbatetan genero gramatikaren zehaztapen zein anbiguotasunarekin jolas egiten duelako, eta halaber, irakurleok egin ohi ditugun genero irudikapenekin ere egiten duelako jolas. Alegia, Raymond Queneauk aitortzen dio generoari (gramatikolari, zein jendarteko rolei) baliabide literario eta sormenerako gaitasuna, hizkuntzaren gramatikaren haustura proposatuz, zein jendarteko rol estuak zabaltzeko eta pitzatzeko deia eginez.

Itzulpengintzan ohikoegi bilakatu da genero ezaugarriek ikusezin egitearena, eta itsutasun horri erantzuteko asmoz Literatur Kritikak Feministak arreta jarri du itzulpegintzaren jardunean, 80ko hamarkadaren erdialdetik aurrera Ipar Amerikan, eta XX. mendearen azken urteetan Europan bertan (**Goyadol**, 2000). Ikuspegi feministaz itzulpegintzaren arlora hurbildu direnek kasu egin diote genero baliabideen itzulgarritasunari, eta genero baliabideak itzultzeko premiari, baina, halaber, kasu egin diete irakurbide feministetara zabalduko literatura testuak itzultzeko harturiko bideei, eta ohartarazi, kasu asko eta askotan, itzul-lanek jatorrizko testuaren irakurbide feminista zapuztu egin dutela, irakurbideak estutuz eta interpretazioa beste norabide baterantz zuzenduz. Gurean ere horrelakorik gertatu da. **Xabier Elorriagaren** zuzendaritzapean (1985) zinemara egokitu zen **Arantxa Urretabizkairen** *Zergatik Panpox* (1979) nobelarekin gertatu zen hori, hain zuzen ere. Xabier Elorriagak eta Arantxa Urretabizkaiek elkarlanean eginiko gidoiaren bitartez nobelaren diskurtsoa narrazio filmikora bihurtu zenean, galdu egin zuen testu moldatuak jatorrizkoaren anbiguotasuna, identitate-gatazka, eta hortaz, jatorrizkoan hitzezko presentzia baino ez den senarra, narrazio filmikoan presentzia fisiko indartsu bilakatu zen, nobelan barne hausnarrean ari den emakumearen presentzia horri itzal egiteraino zenbait eszena mamitsuetan. Miren Agur Meaberen *Azalaren kodea* (2000) poema-liburua gaztelarrera itzultzerakoan ere galdu egin dira jatorrizko testuaren irakurbide anbiguo asko, jatorrizko testuan

markatu gabeko diren maitaleen generoa, gaztelerazkoan markatua delako, eta hartara, joera sexualetan irakurbide anizteta zabalduko testua herstu egin du gaztelerazko itzulpenak. Galera hizkeraren barrokismoan ere nabaria da; honela, barrokismoa aintzearen ondorioz, **Miren Agur Meaberen** bide pertsonalaren ikur dena lausoturik agertuz, sintaxiaren menpekotasun itsuari ihes egiteko baliabide ere baden barrokismo hori hautsiz.

Egon badago itzulpengintzaz arduratu diren ikertzaile horien artean, luma feministen sorkuntza literarioa itzul-ariketatzat hartu dutenak, itzulpentzat jo dituztenak. Kode patriarkalaren itzulpen kontsideratuz, kode patriarkala iraultzeko bidetzat hartuz. Luma feminista horien sorkuntza lanek, besteak beste, hormatzar estu eta mugiezin bilakaturiko kode patriarkalean zirrikituak egiteko saiotzat hartuz. Lengoia patriarkalean zirrikituak eginez, hormatzarraren zimentarriak desorekatuz. Zirrikituak egiteko bide ugari erabili izan dira, erabilienetarikoa kode patriarkalaren desohituratzea izan delarik. Hain geureganatua, errotua eta naturalizatua dugun lengoaia patriarkala desohituratzeko total-motelka aritzea izan da diskurtsoaren mailan erabili den baliabiderik hedatuena. Total-motelka idatzi egin dute luma feminista askok, hizkuntzaren ohiko erabilerak totaltasunaren bitartez desohituratu asmoz, bide eta zentzu berriak zabaldu asmoz. Lengoia total horren adibide dugu **Lourdes Oñederraren** *Eta emakumeari sugeak esan zion* (1999) nobelaren diskurtsoa. Nobela horretan totalka mintzo zaigu Teresa pertsonaia, arnasestuka, esaldi bakoitzean zama nabari delarik, eta zamarekin batera, hizkuntza zamatsutik askatzeko gogoia, jasoriko kode zamatsua kraskatzeko gogoia. Poesian ere adibide asko ditugu diskurtso total-motelez osaturikoak, Miren Agur Meaberenak esaterako. Baina, lekeitiar poetaren totaltasuna bestelakoa dugu, diskurtso barrokoak sorturikoa, eta ez arnasestuak sorturikoa. Miren Agur Meabek *Oi, hondarrezko emakaitz* (1999), eta *Azalaren kodea* (2000) poema-bildumetan diskurtsoa aditzez hustu, eta izen-adjektibo

elkarketa pertsonalen bitartez joan doa diskurtsoa sortuz, motelduz, totalduz.

Baina, total-motelka ibiltzeaz gain, erabili dira beste bide anitz ere patriarkatuaren hormatzarra dardarka jartzeko. Egon badago hormatzar horren eraikin izaera aldarrikatu duen idazlerik, horretarako hormatzarra osatzen duten adreiluen arteko loturak bistaraziz. Bide horretatik jo du **Yolanda Arrietak** *Jostorratza eta haria* (1998) nobelan; josteko manualaren egitura duen nobela sinboliko horretan, genero rolak eraikuntza sozial direla agerrarazten du, eraikuntza horien, rol edo soineko horien ifrentzuak bistaratu, ezkutatuturiko zimentarriak ikusgarri eginez.

Egon badago arkitektoaren ustezko ahots neutroaren izaera subjektiboa agertzeko itzul-ariketak egin duen idazlerik. Gure artean **Itxaro Borda** dugu ustezko narratzaile neutroaren ahots hori iraultzeko saioan trebeen jardun dena, narratzaile orojakilea parodiatuz bere lehen nobelan, *Basilikan* (1984). Narratzaile ahalguztidun, epaile eta iritzi emailearen parodia argia dugu nobela hori, besteak beste.

Egon badago tonu adeigabea erabili duen idazlerik hormatzarrari hoska. Esate baterako, diskurtso gordina erabiliz, sintaxi gordina erabiliz, hiztegi gordina erabiliz, inozentziaren galera agerraraziz eta inozentziaren mitoa hautsiz. **Uxue Apaolazak** hartu du azken bide pertsonal hori *Umeek gezurra esaten dutenetik* (2005) narrazio-bilduman.

Luma asko, molde asko hormatzarraren egonkortasuna itzulikatze ahaleginean. Batzuek itzuli-mitzulian, eta beste batzuek zuzen-zuzenean kodeak itzulikatuz, baina, guzti-guztiak, alde edo moldez, jasoriko kode zamatsua berrasmatzeko jardunean.

Bibliografia | Bibliografia

Apaolaza, Uxue: *Umeez gezurra esaten dutenetik*.
Donostia: Erein, 2005.

Arrieta, Yolanda: *Jostorratza eta haria*.
Donostia: Premio Kutxa Donostia-Hiria, 1998.

Borda, Itxaro: *Basilika*.
Iruña: Susa, 1984.

Godayol, Pilar: *Espais de frontera. Gènere i traducció*.
Vic: Eumo, 2000.

Meabe, Miren Agur: *Oi, hondarrezko emakaiz*.
Bilbo: Labayru, 1999.

Meabe, Miren Agur: *Azalaren kodea*.
Iruña: Susa, 2000.

Meabe, Miren Agur: *El código de la piel*.
Gasteiz: Bassarai, 2002.

Oñederra, Lourdes: *Eta emakumeari sugeak esan zion*.
Donostia: Erein, 1999.

Queneau, Raymond: *Estilo-ariketak*.
Itzultzailea | Traductor: Xabier Olarra.
Iruña: Igela, 2005.

Urretabizkaia, Arantxa: *Zergatik Panpox*.
Donostia: Erein, 1979.